

ЧУДОМИР СПОМЕНИ ЗА ДИМЧА

chitanka.info

Длъжен съм да призная в самото начало още, че ние, неговите познати, твърде малко познавахме приживе дълбокия, лирически поет и вълшебник на стиха Димчо Дебелянов. Ние познавахме повече другия Димча: бохемата, скитника, безприютния, скандалджията, гуляйджията и „среднощния размирник“, както го нарича един от неговите биографи. Ние другарувахме и споделяхме с онзи Димча, който в късни полунощи из схлупените столични бордеи поливаше с вино горчилките, насъбрани в душата му, в тъмно безпаметство диреше утеха и забрава. Това е този същият Димчо, когото и вие сте виждали в единствения негов портрет, изваден от случайна групова снимка — брадясалия, несресания, облечения с палтото на Стойчо Стойчев, с панталона на Коста Кнауер, с обуца, дадени му кой знае от кого; този същият, който понякога нямаше даже и копче за яката си, та я връзваше с канап за каиша, за да не изскача нагоре.

Другия Димчо, за жалост, опознахме твърде късно.

„Той не искаше с нищо да се отличава от другите — бележи друг негов ценител, — не искаше да блести с редки достойнства, не искаше да стърчи над тълпата, да буди удивление. Висшият свят, в който живееше духът му, щеше да изглежда осквернен, ако той се разкриеше напълно. Профилистерската среда, дето го бе тласнала съдбата, и страхът да не изглежда жалък между «здравите», «практични хора» го караха често да слиза до тяхното равнище, за да убеди света, че той не е никакъв «избраник», че е като всички. Такъв беше животът му, в това лежеше неговата жизнена драма. Защото все пак имаше нещо непреодолимо, нещо по-силно от него; нещо, което го отличаваше, окръжаваше го с легенда, отделяше го от видимия и го тласкаше към невидимия свят. И колкото съпротивата срещу този зов на висшите сили е по-упорита, толкова повече растеше вътрешната драма, раздвоението между него и света. Неговата вътрешна чистота диреше възможност да се отърси, за да не изглежда като анахронизъм.“

Имам основания да се съмнявам и в твърденията на ония негови „приятели“ и „близки“, които се навъдиха след неговата смърт особено, знайни и незнайни, невикани и неканени, които писаха и продължават да пишат толкова много и често и да изтъкват приятелските си отношения с него.

Димчо Дебелянов беше достатъчно горд, за да разголва за щяло и нещяло душата си. Той беше твърде голям и много близко до нас, за да

имаме необходимата дистанция да го обхванем в неговата цялост. Той най-сетне беше тъй стихиен и тъй завършен като скитник бохем, че нам тогава се струваше, че друг Димчо не съществува.

Как можехме ние да проумеем, да преценим и раздиплим всички тия гънки и възли на сложната му душевна буря, когато бяхме едва двадесетгодишни, а той само с две-три повече от нас?

И все пак... в ония вихрено-безумни ноци и другият, светлият, лъчезарният, безсмъртният Димчо се е явявал често между нас, но за това си спомнихме, както става обикновено, едва тогава, когато го изгубихме.

Неведнъж ли пред очите ни чистото му и вдъхновено чело се бе сгърчвало от негодувание при най-малката несправедливост и коравият му пестник се бе дигал заканително срещу далечно някое подобие човешко? Неведнъж ли възмутен, плюл с омерзение, бе зарязвал сред зима, гладен и гол, службата си?

Кой реагираше веднага, моментално, с цялото си същество срещу всяка простащина и полукултурност? Кой, погнусен от недостойното държане на нашите студенти в парахода на път за Атина, се качи високо и със страшен глас ги нарече: *Секретар-бирници!* — който епитет се лепеше в разстояние на двадесет години върху всяка проява на *байганьовщина!*

А в момент на тиха резигнация, сред килнатите чаши и сгъстен пушек, когато всички биваха замаяни от алкохол, той унесено и вдъхновено рецитираше тъй майсторски, на чист френски език безсмъртните куплети на Алберт Самена^[1], на Франсис Жам^[2], на Бодлера и Верлена!

Без съмнение това беше оня Димчо, чистият, самоотверженият, страдащият и вечно горящият като факла поет, когото ние сякаш недовиждахме.

Помня, аз едва начеващ римоплет из хумористичните списания, започвах да пародирам по едно стихотворение от поетите из издадената от него и Подвързачов антология.

Димчо, който имаше остро чувство към хумора, ги посрещаше съчувствено и даже ме подсещаше от кого какво и как да пародирам. Когато дойде ред и до самия него, аз пародирах известното му четиристишие:

ПИСМО

*С нечути стъпки в тъмен край отмина
денят, донесл зной и знойна жад,
и свела небесата ноц пустинна,
лей сълзи над притихналия град.*

*И в тази ноц, на тебе посветена,
под ромона приспивен на дъжда
заспива печалта ми озарена
от спомена за твойто първо ДА.*

Направих го аз, изкълчих го според моите тогавашни разбирания за хумор, отпечата се то и вечерта, като се събрахме, очаквах пак похвала. Но Димчо, след като го прочете, ме изгледа тъй свирепо, тъй сърдито, че просто ме скова на място.

Тогава разбрах, че това нещо е писано с кръв от сърцето му, че то е вопъл, откъртен от дъното на душата му, че тази малка песен е молитва, достойна за устата само на чисти жреци, и че всяка шега с нея, особено в лицето на самия автор, е най-малкото една нелепост.

По същото това време, когато се печаташе тяхната Антология на българската поезия от Вазова насам, ми идва друг случай на ум, който подчертава голямата скромност на поета. Димчо решил в антологията да влезе със свои стихове и Подвързачов. За себе си, разбира се, не помислил даже. Подвързачов пък от своя страна решил, че Димчо по право трябва да влезе в антологията, а той да не влиза. И почват да се надхитряват. Димчо дава Подвързачови стихове да се редят в печатницата, той мине и ги изхвърли. Подвързачов занесе Димчови стихове да се редят, Димчо мине, развика се и ги махне. Работата идва до скандал. Намесват се и други писатели, говорят му, убеждават го, а той не ще и не ще! Най-после Подвързачов надхитрява Димча и въпреки протестите и сръдните му скрито промъква цикъл стихове — и той влиза в антологията.

Друг типичен случай. Група млади писатели устройват в театър „Одеон“ паметно утро за Ботева. Димчо чете великолепен реферат, но

е тъй смутен, тъй блед и ръцете му тъй треперят, че листовете играят в тях. Като свърши утрото, поздравих го и му думам:

— Всичко хубаво, ама какво беше това треперене бе, джанъм? Какъв беше този страх?

А той бърше запотеното си чело и казва:

— Как си мислиш ти бе? Ботев е това, не е шега работа! Лесно ли е за Ботев да приказваш, и то пред толкова хора?

Беше в първите дни на март. Грейнало едно слънце над София, засмяла се оная ми ти Витоша — да ѝ се ненагледаш. Седим ние с него в сладкарница „Роза“ и нямаме пари ни за кафе, ни за хляб, а обед приближава.

Решаваме да продадем зимните си палта, понеже вече са ненужни. Решено и сторено. Битпазар е на петдесет крачки от нас. Отиваме, събличаме се и ги поднасяме на брадатия еврейин срещу 12 лева. Седем лева от моето, като по-ново, и пет за Димчовото. Преди войните това бяха доста пари. Хапнахме него ден, сръбнахме и до вечерта не остана ни сантим. На другия ден, като сви една виелица, като захвърча един сняг поразия! А няма ни пари, ни палто. Крача аз свит, с дигната яка край Градската градина и се чудя къде да се свра, а насреща ми — Димчо, хванал се през корема, гледа ме и се смее, смее презглава.

„С насмешка понасяше материалната мизерия той — пише трети биограф за него, — но се гърчеше при най-малкото докосване до душата му.“ И това ние даже не виждахме, както трябва, тогава или ако го виждахме, не му отдавахме нужното внимание.

Не познавахме ние Димча, още ни тежи този грях и нека признанието сега поне ни малко утеши. Голям беше той, а нашето зрение беше твърде слабо тогава.

„Да презреш всички блага, чието достигане иска само едно огъване на гръбнака, да загубиш гласовете на суетността в името на едно духовно съвършенство; да преминеш през пустинята на условностите и през мъртвилото на разочарованията, да дириш правдата, правдата на живота; да се откажеш от правото на щастие само защото би го придобил с лъжа или измама; да изтърпиш безброй лишения не с дни и не с недели, а с години, за да не измениш на себе си, на своето аз; да не познаеш младост, да я изгубиш в безполезна и

дребнава грижа за съществуване, това ли не е героизъм?“ — пише за него четвърти негов връстник и другар.

Такива хора не се раждат често. Другаде такъв човек би се нарекъл Бетховен, Моцарт, Шуберт, Шилер, Клайст, Бодлер, Едгар По... И това може би е една утеха за нас.

Но това ни най-малко не намалява отговорността на съвременниците му. Ние знаем, че личната съдба на немските ясновидци бе една от причините за песимизма на Достоевски. Терзанията на гения звучат винаги като плесница на неговото време.

В случая грехът на обществото е доказан. Ако както казват, съществува колективно съзнание, би трябвало то да чувствава болезнено разкаяние за този грях. Това обаче е немислимо, защото колкото индивидуалното съзнание е ясновидещо, толкова колективното е тъмно, непонятно, разрушително. Из неговите лабиринти минава, като реката Стикс през ада, пътят на индивидуалната съдба. И Димчо Дебелянов влизаше незабелязано в остра вражда с колективното съзнание и в това тъмно царство се подготвяше неговият край.

„... Аз отивам и зная, че няма да се върна; ще блесна като искра и ще угасна“ — казал на тръгване за фронта на тия, които са били при него. А оттам пък като жесток укор за нас, като бич над главите ни изплющя неговата жестока и тъжна сиротна песен:

*Ако загина на война,
жал никого не ще попари.
Изгубих майка, а жена
не наидох, нямам и другари...*

И по-нататък:

*Познавам своя път нерад,
богатствата ми са у мене,
че аз съм с горести богат
и радости несподелени...*

След тази страшна и изчерпателна изповед на прокълнатия поет всяко тупане в гърдите, всяко ровене в неговата душа, всяко венцехваление, което ние, неговите съвременници, плетем, за да изтъкнем често пъти повече нашите собствени личности, отколкото неговото безсмъртно дело, звучат като кошунство.

И в такива дни като днешния, в памет на него посветени, вместо да шумим безсмислено и позираме, ние трябва да излезем разкаяни и смирени и да искаме прошка от великия мъченик. Защото... Защото ние не бяхме негови близки и другари, ние не бяхме негови почитатели и насърчители. Той мина само край нас, но ние го не видяхме. Ние бяхме брънка, къс, частица от онова тъмно, непонятно и разрушително, тъй нареченото колективно съзнание, което волно или неволно приближи неговата кончина.

Там бяхме ние, там бяха и по-големите и по-достоините от нас, които са стократно по-виновни. Там бяха и неговите най-близки и роднини. Там, където беше и знаменитият оня негов чичо или вуйчо, не помня добре, при когото, като отишел Димчо на гости, той го изтикал напред, посочил го на присъстващите, развъртял ръката над главата си усмихнато и с лека ирония го представил:

— Да ви запозная! Наш Димчо! Малко нещо поет!
Прости му сърдечно на тоя твой вуйчо, Димчо!
И на нас прости!

(Из ръкописите на писателя.)

[1] Алберт Самен (1858–1900) — френски поет. ↑

[2] Франсис Жам (1868–1938) — френски поет. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.